

de wetenschappelijke inzichten tot bij de kleine boeren moesten brengen) werden ingeschakeld in een veranderend katholiek landbouwbeleid, door het in de verf zetten van hun moraliserende en opvoedende taak als conflictbezwerende instrumenten.

Het mooi opgebouwde verhaal is gebaseerd op een uitmuntende kennis van de literatuur en uiterst rijk bronnenmateriaal, met als resultaat een heel aangenaam evenwicht tussen enerzijds de ruimere maatschappelijke en politieke context in een internationaal kader (al wordt de puur Belgische invalshoek wel dominantier in de loop van het boek) en anderzijds een concreet, levendig beeld van de dagelijkse praktijk in de laboratoria. Het koppelen van (soms misschien iets teveel) details aan algemene inzichten toont vaak hun relevantie. Zo wordt bijvoorbeeld ingegaan op strategieën om via de herinrichting van het rijksstation van Gembloux respect, bewondering (en dus autoriteit) bij het brede publiek af te dwingen. Het theoretisch kader krijgt op die manier inzichtelijke toepassingen.

In het laatste hoofdstuk is het genoemde evenwicht helaas enigszins zoek. Zowel chronologisch als thematisch wordt een grote sprong gemaakt. Terwijl de pagina's 51 tot en met 206 ingaan op de jaren 1869–1895, wordt op de volgende 28 pagina's de resterende periode tot 1940 afgehandeld. Ook inhoudelijk heeft het hoofdstuk een ietwat oppervlakkiger karakter (aldus de auteur door het schaarser bronnenmateriaal) met aandacht voor het wetenschapsoptimistisch elan na de Eerste Wereldoorlog, de *boom* van overheidslaboratoria, de centraliseringsoperatie binnen deze laboratoria en hun 'verambtenarisering'. Het hoofdstuk heeft absoluut de verdienste om geschetste ontwikkelingen af te ronden, maar tegelijkertijd is het het enige waarin andere dan landbouwlaboratoria ter sprake komen. Misschien was het correcter geweest om

dan ook de titel van het boek te wijzigen in 'Landbouwlaboratoria in het Belgisch overheidsbeleid'.

Pieter Dhondt (University of Eastern Finland)

W. Boyd Rayward (ed.), *Information Beyond Borders. International Cultural and Intellectual Exchange in the Belle Époque* (Farnham en Burlington: Routledge, 2014) 318 pp., ISBN 9781409442257, £ 100.

Walter Théodore Glineur, eigenaar van de schoenmakerij *Cordonnerie Universelle* te Ukkel, bleef niet bepaald bij zijn leest. Hij was actief in nijverheidssyndicaten, wetenschappelijk autodidact, anarchist, samensteller van een 611 bladzijden tellende schoenenencyclopedie, esperantist uiteraard, en ontwerper van een nieuwe *Classification Décimale de la Conscience*. Dit informatieclassificatiesysteem was een aangepaste versie van de universele decimale classificatie van Paul Otlet, die op zijn beurt weer was afgeleid van het door de Amerikaan Melvil Dewey ontworpen decimale classificatiesysteem. Glineur was een excentriekeling maar in veel opzichten is hij exemplarisch voor de figuren, praktijken en ambities die in de bundel *Information Beyond Borders* aan de orde komen. Hij bezat een onstillebare honger naar kennis gecombineerd met een verlangen die kennis op een rationele manier op te slaan en te communiceren, om daarmee uiteindelijk een betere wereld te verwezenlijken.

Deze bundel bespreekt vooral Glineurs geestverwanten uit de belle époque. Die decennia rond 1900 worden door de samensteller W. Boyd Rayward in zijn inleidende artikel liefdevol beschreven als een periode van (Europese) vrede, veiligheid, culturele bloei en expansie, samengebond in het medium van het moment: de wereldtentoonstelling. Wat bijvoorbeeld in Brussel

in 1897 te zien was, was het gevolg van een ‘relatief ongehinderd’ verkeer van mensen, ideeën, en kapitaal (p. 3) – het product van ‘a new kind of globalising information society’ (p. 9). Deze bundel probeert de ‘implications of the increasing, diversifying flow of information’ (p. 9) in kaart te brengen.

En die implicaties zijn talrijk. Informatie werd een op wereldschaal verhandelbaar goed, zo blijkt uit bijdragen over nieuwsdiensten en commerciële musea. Maar meer nog dan de economie, speelt de wetenschap en wetenschappelijkheid een rol in deze exploratie van de laatnegentiende-eeuwse informatiemaatschappij. Het was de wetenschap die zich internationaal begon te organiseren, zoals bijvoorbeeld blijkt uit een artikel over congresserende oriëntalist. Deze internationalisering sterkte de behoefte aan informatie-uitwisseling, maar de wetenschappers kwamen er ook achter dat die uitwisseling niet vanzelfsprekend was door allerlei taal- en cultuurverschillen.

Het antwoord op deze communicatieproblemen was het optuigen van een uitgebreide infrastructuur: gestandaardiseerde classificatiesystemen en papierformaten, bulletins voor mededelingen, kunsttalen om te kunnen communiceren. Al deze vernieuwingen werden zelf als doorendoor wetenschappelijk gepresenteerd. Een uniform papierformaat, zo toont Nader Vossoughian aan, zou moeten leiden tot een rationalisering van de informatieopslag en ‘industriële efficiëntie’ (p. 172). Kunsttalen als Ido – onderwerp van de artikelen van zowel Fabian de Kloe als Markus Krajewski – moesten de communicatie mede vergemakkelijken door hun ‘logische objectiviteit’ (p. 113) die de wetenschap vereiste.

Sociologen spelen een prominente rol in deze bundel – bijvoorbeeld in de bijdragen van Christophe Verbruggen en Julie Carlier, en van Wouter Van Acker. Het heeft ongetwijfeld te maken met de maatschappelijke betrokkenheid van hun

wetenschap, bijvoorbeeld in het internationale tijdschrift *Documents de progrès* dat onder andere de feministische zaak voorstond. Informatie-uitwisseling werd door haar laatnegentiende-eeuwse proponenten wel eens als ‘kleurloos’ of enkel ‘rationeel’ en ‘efficiënt’ voorgesteld, maar dat was natuurlijk slechts schijn. Steeds getuigden hun activiteiten van een politiek elan. Dikwijls ging het om internationalisme en pacifisme, maar dan uiteraard in een bewust ‘wetenschappelijke’ vorm zoals de Weense hervormer Alfred H. Fried voorstond. Om dezelfde reden omarmde de Nederlandse medicus Pieter Eijkman dan ook arbitrage als een wetenschappelijk internationalisme, maar wees hij de meeste vormen van pacifisme juist af als ‘sentimenteel’ (p. 212).

Het internationalisme en de grenzeloosheid bleven echter beperkt. Deze bundel richt zich expliciet op Europa, Noord-Amerika en Australië. We zien dan ook veel van dezelfde figuren terugkeren, onder wie Nederlanders (Eijkman, Zaalberg, Donker Duyvis) en vooral veel Belgen – Paul Otlet en Henri La Fontaine staan om iedere hoek. Bij nadere beschouwing blijken veel vormen van informatie-uitwisseling dan ook helemaal niet zo grenzeloos en veel vormen van standaardisering ook helemaal niet zo universeel. Eerder opvallend zijn de vormen van informatie-asymmetrie: bijvoorbeeld in Australië, dat – zo blijkt uit de bijdrage van Heather Gaunt – toch vooral aan de ontvangende kant van een informatienetwerk stond en probeerde de eigen geschiedenis in die van de Britse metropool in te passen.

De onevenwichtigheden in het internationalisme blijken ook uit de manier waarop het Esperanto door de Franse wiskundige Louis Couturat werd afgewezen (onder andere omdat het teveel Slavische elementen bevatte) en het omruilen van het Ido voor het Wede (*Weltdeutsch*) door de Duitse scheikundige Wilhelm Ostwald in

de Eerste Wereldoorlog. Internationalisme betekende dan ook zeker niet het einde van het nationalisme zoals uit de mooie bijdragen van Daniel Laqua over Fried en van Geert Somsen over Eijkman blijkt. Eijkman wilde dat in Den Haag een wereldhoofdstad zou verrijzen, juist om Nederland tot eer te strekken. Fried raakte gebrouilleerd met La Fontaine door wederzijds onbegrip gedurende de Eerste Wereldoorlog.

De *flow of information* in de belle époque was dan ook vooral *relatief* ongehinderd. Glineur en zijn voorgangers droomden van grenzeloosheid. Deze droom en de bijbehorende praktijken van informatiemanagement wordt – onder andere in het werk van Rayward zelf – wel vergeleken met de hedendaagse, evenzeer verondersteld grenzeloze, informatiemaatschappij. Als *Information Beyond Borders* echter één ding duidelijk maakt, is dat grenzeloosheid nooit totaal is en dat informatie-uitwisseling steeds aan zwaartekracht onderhevig blijft.

Pieter Huistra (Universiteit Utrecht)

Philippus Breuker, Goffe Jensma en Hylkje de Jong (eds.), *Geschiedschrijving 1900–1940, in het bijzonder over Friesland* (Hilversum: Verloren, 2013) 116 pp., ISBN 9789087043964, € 19.

Een vijftal auteurs, te weten Marnix Beyen, Maarten Duijvendak, Hanno Brand, Johan Frieswijk en Philippus Breuker, hebben een mooi boek geschreven over de Nederlandse en, met name, Friese geschiedschrijving van 1900 tot 1940. De nadruk ligt op een aantal bekende Friese geschiedbeoefenaars, zoals Geert Wumkes (1869–1954), Obe Postma (1868–1963) en Izaak Gosses (1873–1940). Deze drie personen bevestigen deels het gangbare beeld dat historisch onderzoek in Nederland in die tijd veelal een uit de hand gelopen hobby was, georganiseerd in genootschappen. Zo was

Wumkes theoloog en had hij een voorkeur voor godsdienstgeschiedenis en biografische schetsen. Postma, natuurwetenschappelijk geschoold en docent wiskunde was gericht op zeer systematisch archiefonderzoek over de landbouw en het platteland tot de zeventiende eeuw. Beiden verhulden hun achtergrond niet. Gosses daarentegen was een politiek en staatkundig georiënteerd historicus met de middeleeuwen als onderzoeksgebied. Hij was in dit gezelschap de enige aan een universiteit verbonden historicus.

De bundel bevat vijf bijdragen, waarvan de bijdragen van Frieswijk, Breuker en Brand handelen over voornoemde Friese geschiedschrijvers. Beyen en Duijvendak behandelen de Nederlandse geschiedschrijving in de eerste helft van de twintigste eeuw. Zij laten de academische geschiedschrijving in Nederland beginnen bij de inaugurele rede van de bekende historicus Robert Fruin in 1860 aan de Leidse universiteit. Naast Fruin waren mannen als Huizinga, Geyl en Romein verantwoordelijk voor een methodologische vernieuwing van de geschiedschrijving in de tweede helft van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Zij beschouwden regionale geschiedbeschrijving als enigszins minderwaardig. Het draaide om beschrijving van de nationale geschiedenis, als cement voor het moderne nationalisme. Ook moest een historisch onderzoeker een generalist zijn: ‘Een Nederlandsch historicus wordt geacht, zowat het gehele terrein zijner wetenschap te overzien, wat eenvoudig onmogelijk is’ (p. 10), citeert Beyen de Rotterdamse economisch historicus Z.W. Sneller.

Ondanks de ingezette, strengere methodologie, vormde de Nederlandse academische geschiedschrijving tot de Tweede Wereldoorlog geen eenheid. Dat bleek uit de oproep in 1939 van Romein aan Geyl om bijeen te komen en na te denken over de toekomst. Geyl weigerde, met als